

VALENȚE INTERDISCIPLINARE DE RE-EVALUARE A RELAȚIEI *PERSOANĂ-STAT-DREPT* ÎN CONDIȚIILE CRIZEI PANDEMICE

DOI: 10.5281/zenodo.4509380

CZU: 347.51:616-036.22

Doctor în filosofie, conferențiar universitar **Rodica CIOBANU**

E-mail: rod.ciobanu@gmail.com

Universitatea de Stat din Moldova

INTERDISCIPLINARY APPROACHES TO RE-EVALUATE THE PERSON-STATE-LAW RELATIONSHIP IN THE CONDITIONS OF THE PANDEMIC CRISIS

Summary. This article highlights the added value of the interdisciplinary approaches to develop integrated perspectives on the relationship between person, state, and law in the conditions of major changes and patterns of the current social reality caused by the pandemic crisis. Therefore, we outline two essential formulas that frame the research: the *homo sapiens*, with reason, as an essential asset that shapes his/her personality, and *homo juridicus*, with rights and freedoms, aware of his/her actions and responsibilities.

Keywords: interdisciplinarity, integrated approach, the person, state, law.

Rezumat. În acest articol sunt puse în valoare valențe de actualitate ale abordărilor interdisciplinare în vederea elaborării unor perspective de tip integrat asupra relațiilor dintre persoană, stat și drept în condițiile schimbărilor majore ale tiparelor realității sociale actuale provocate de criza pandemică. Dintr-o perspectivă conjugată, profilăm două formule fundamentale, în care se orientează cercetarea: cea a lui *homo sapiens*, dotat cu rațiune, în calitate de facultate esențială care îl modelează ca personalitate, și cea a lui *homo juridicus*, înzestrat cu drepturi și libertăți, conștient de acțiunea sa și capabil de a fi responsabil.

Cuvinte-cheie: interdisciplinaritate, abordare integrată, persoană, stat, drept.

REPERE PRELIMINARE ȘI CONTEXTUALIZARE

Problematica relației de dependență dintre cele trei entități, *persoană-stat-drept*, pe parcursul interacțiunilor sale au luat diverse formate de manifestare. Această relație a devenit una extrem de semnificativă în condițiile în care la nivel global suntem marcați de criza unui secol ce-a modelat scenarii dintre cele mai diverse asupra viitorului, nu însă și scenariul crizei pandemice prin care trece astăzi omul, societatea, statele.

În Cartea Albă privind viitorul Europei prezentată de Comisia Europeană (CE) în 2017 [1], luându-se în considerare principalele provocări și oportunități (impactul tehnologiilor, suspiciuni legate de impactul globalizării, probleme de securitate și creșterea populismului) sunt modelate cinci scenarii asupra modului în care ar putea evolua Europa până în 2025. Concomitent cu aceste scenarii se indică punerea, în perioada imediat următoare adoptării Cărții Albe, a unui șir de documente vizând inclusiv dezvoltarea dimensiunii sociale a Europei și valorificarea oportunităților globalizării.

Relevantă este și Declarația de la Roma (25 martie 2017), în care liderii UE își afirmă angajamentul ca: „în aceste vremuri de schimbare și conștienți de îngrijorările cetățenilor noștri, (...) să acționeze în direcția (...) unei Europe sociale: o Uniune care, bazându-se pe o creștere durabilă, promovează progresul economic și social, precum și coeziunea și convergența, (...) o Uniune care ține seama de diversitatea sistemelor naționale, (...) care promovează egalitatea (...), care combate șomajul, discriminarea, excluziunea socială și sărăcia; o Uniune în care tinerii primesc cea mai bună educație și formare și în care pot studia și găsi locuri de muncă pe întregul continent (...)” [2]. Una dintre deducțiile cele mai importante ale acestui conținut este faptul că odată cu conștientizarea situațiilor problematice sunt necesare acțiuni convergente dintre autorități și cetățeni ca rezultat al coeziunii sociale și cooperării.

Istoria Europei și a umanității a fost marcată periodic de momente de cotitură care au pus la încercare statele și oamenii. Criza actuală își pune amprenta pe toate domeniile vieții, schimbă natura relațiilor umane, acționează asupra reperelor valorice, iar conștientizarea stării de fapt și de drept a gravității situației este o încercare de a trece de la necunoaștere la cunoaștere

pentru a modela soluții în vederea minimalizării impactului. Astfel, traiectoria este una de la realism spre pragmatism, cu încadrarea și modelarea scenariilor de viitor, cu metode și soluții posibile și probabile. Chiar dacă unele scenarii, care au fost formulate în istorie, s-au dovedit a fi piste false, acestea sunt totuși „singura modalitate de abordare a imprevizibilității viitorului. Imposibilitatea de a anticipa progresul tehnologic și consecințele acestuia, procesele sociale și evoluțiile politice au condus în trecut la numeroase previziuni eronate, rămase notorii: David Starr Jordan, Președintele Universității Stanford, scria în 1913: «Ce putem spune despre Marele Război din Europa (...)? Putem spune că nu se va întâmpla niciodată. (...) Bancherii nu vor găsi banii necesari pentru un asemenea conflict; industria europeană nu îl va susține, iar șefii de stat nu au posibilitatea de a face acest lucru». Iar despre Margaret Thatcher se spune că a afirmat în 1969: «Vor trece ani până când o femeie va ajunge prim-ministru, însă nu în timpul vieții mele». Zece ani mai târziu, devenea prim-ministru” [3, p. 9]. Raportat la criza pandemică, nu urmărim astăzi altceva decât înțelegerea și conștientizarea situației și a impactului cel mai puțin probabil pentru cadrul social și uman actual, care prin deciziile luate de autorități au început a se remodela în temeiul revalorizării solidarității, raționalității și responsabilității umane.

Concomitent, vulnerabilitatea umană și socială în fața pandemiei pune o dată în plus problema cunoașterii celor două ipostaze prioritare prin care se manifestă persoana încadrată în diverse raporturi pe care le instituie (cu natura, cu alte persoane, cu instituții de stat etc.). Acestea din urmă se generalizează în relații de cunoaștere și de conștientizare a realităților și a legităților, în temeiul cărora este organizată existența social-statală, în calitate de persoană rațională și responsabilă. Or, cu o anumită doză de scepticism vom considera că de la declanșarea rapidă a pandemiei am parcurs câteva stări emoționale: *că pe noi nu poate să ne afecteze, că nu este problema într-atât de gravă precum se vehiculează în spațiul public, că nu poate marca viața într-o formulă substanțială* etc. până la un realism profund al crizei de aici și acum și a îngrijorărilor legate de ziua de mâine. Agnosticismul inițial a fost substituit cu un realism acut al crizei pandemice. Iar din considerente pragmatice au fost inițiate demersuri științifice critice, orientate spre trecerea de la necunoaștere la cunoaștere, printr-un proces continuu și complex de căutare a unei căi de soluționare a problemelor ce afectează siguranța socială și individuală.

Astfel iese în prim plan, pe de o parte, cunoașterea, pe de alta, metodele de cunoaștere și de căutare a soluțiilor. Mai mult, construcția actuală a relațiilor sociale

a scos în evidență promovarea și urmarea prioritară a două principii teoretico-metodologice și pragmatice: raționalitatea (teoretică și practică) și responsabilitatea, ceea ce coincide cu accentul pus în formulele actuale ale unor metodologii inter-, multi- și transdisciplinare orientate spre realități distincte, precum cea configurată de criza provocată de COVID-19. La întrebarea care ar fi soluția? Extremele? Ori poate există o cale de mijloc prin și dincolo de criza actuală, centrată pe noțiunilor dezvoltare durabilă, persoană, stat, drept, în care factorii de decizie recunosc că printre elementele fundamentale (alimentația, locuința, infrastructură, sănătatea, îngrijirea socială etc.) educația în sensul de formare a persoanei raționale și responsabile se află în prim-plan, deoarece „printre factorii care vor influența tot mai mult viitorul economiilor și al societăților noastre se numără educația și competențele” [2, p. 12]. Practic, trăim momentul unui impas care a accentuat pragmatismul, dar și realismul, care urmărește să anticipeze consecințe cu impact major asupra naturii relațiilor dintre persoane, dintre persoane și instituții, dintre persoană, stat și drept, dintre teorie și practică, dintre ideal și real.

PROFILUL UNEI METODOLOGII INTER-DISCIPLINARE MODELATE PE RELAȚIA PERSOANĂ-STAT-DREPT

În general, orice abordare de natură teoretico-metodologică, prin valorificarea sistemicității, determină apropierea de realități și practici care sunt adoptate de instituții și reprezentanții acestora, de aprecierea eficienței instituțiilor de către cetățeni prin evaluarea prestației și profesionalismului fiecărui reprezentant, de calitatea deciziilor luate. În acest sens, odată cu evoluția rapidă la scară mondială a pandemiei, organisme internaționale, în special OMS, guvernele naționale au chemat societățile și oamenii la conștientizarea gravității situației și la responsabilizare maximă. Iar măsurile restrictive aplicate în perioada de carantină sunt menite de a echilibra impactul și de a „limita unele drepturi pentru a respecta drepturile și libertățile altora” (DUDO), „limita” însemnând responsabilitatea fiecăruia în fața sa și a tuturor. Astfel, responsabilitatea, în prezent, este un atribut, un accesoriu cu care operează organismele internaționale, guvernele naționale, instituțiile de stat, autoritățile centrale și locale, mass-media, societatea civilă, instituțiile educaționale și, nu în ultimul rând, este o calitate a fiecărei persoane în parte. În această „horă” a responsabilității este necesar ca „persoanele individuale să nu-și exercite responsabilitățile într-un mod izolat, ci în coordonare cu instituțiile și prin conexi-

une socială cu ceilalți, chiar dacă asigurăm „distanța socială” [4]. Pe această formulă de responsabilizare socială sunt implicate cele trei concepte solidare (persoana, statul și dreptul) de care sunt legate deciziile oficiale, măsurile de protecție și acțiunile comune și individuale, de care sunt dependente evoluțiile pe plan social și emoțional. De menționat că problematica responsabilității sociale, solidarității, conștiinței era considerată până nu demult lipsită de relevanță, iar punerea într-o discuție științifică a acestor subiecte – consumată.

Iată că la acest început de secol se reliefează contrariul, iar declarația lui G. Lipovetsky (Secolul XXI va fi unul etic sau nu va fi deloc) devine o realitate.

Rezultă că echilibrul între individualitate și socialitate este asigurat de responsabilitatea individuală și cea colectivă prin care se urmărește protejarea dreptului colectiv la sănătate în situația actuală de pandemie. În lucrarea *The Hidden Face of Rights: Toward a Politics of Responsibility* (Partea ascunsă a drepturilor. Spre o politică a responsabilității) se arată că în vederea asumării pe deplin a drepturilor omului este necesar a se pune accentul major pe responsabilitatea tuturor actorilor sociali, nu doar pe cea a statelor. „De cele mai multe ori, atunci când se pune în discuție dreptul, politica, justiția este utilizat limbajul drepturilor și libertăților, și mult mai rar cel al responsabilităților. Concomitent se accentuează rolul și responsabilitatea statului pentru protecția drepturilor omului, dar mult mai rar se articulează prevederi ce vizează obligațiile altor actori sociali” [5], se menționează în descrierea lucrării. În formula tradițională, responsabilitatea era văzută ca predecesor al răspunderii, dar în prezent, așa cum subliniază și K. Sikkink [4], făcând referință la modelul responsabilității retroactive sau la cel bazat pe atragerea la răspundere, trebuie să preluăm un alt model de abordare. Nu retrospectiv, care răspunde la întrebarea cine este de vină, ci prospectiv, care răspunde la întrebarea ce trebuie să facem? Această formulă este relevantă pentru situația critică provocată de COVID-19, fiind necesar să abordăm societatea din perspectiva a ceea ce va urma după pandemie, cum se va schimba la față umanitatea, care vor fi normele și valorile dominante. Or, după cum relevă sursele de bază în analiza crizelor, crizele sistemice prin care trece la un moment dat societatea determină creșterea gradului de probabilitate a unor schimbări valorice și instituționale majore. Oare să fie aceasta o schimbare în direcția revalorizării responsabilității și solidarității umane?

Răspunsul la întrebare ar putea fi oferit doar prin intermediul abordărilor convergente și complexe, prin aplicarea arsenalului metodologiilor inter-

multi- și transdisciplinare, prin analize sistemice și prin evaluarea naturii interdependențelor de cea mai diversă origine, dar în special axate pe reevaluarea prestației umane în configurația persoană-stat-drept. În particular, abordarea din perspectiva interdisciplinară a relației în cauză (persoană-stat-drept) în condițiile actuale se prezintă relevantă pentru:

- definirea schimbărilor provocate de pandemie și analiza proceselor sociale;
- validarea din punct de vedere logic, praxiologic și axiologic a măsurilor aplicate;
- interpretarea sistemului social prin accentuarea caracterului dominant al normei de drept, precum și prin concursul tuturor celorlalte categorii de norme sociale;
- stabilirea rolului major al fiecărei entități (persoană, stat, drept) în depășirea crizei sociale, în creșterea eficienței practice;
- analiza modului în care evoluează relația *persoană-stat-drept* în condițiile conectării la circuitul global.

În mod deosebit se impune în această conjunctură concepția weberiană asupra responsabilității din perspectivă etică, care vizează nu doar intenția, ci și cel mai eficient mod de acțiune [6], precum și concepția pozitivistă (prezentată de R. Dworkin [7]) cu referință la caracterul și natura unei moralități publice.

Având ca reper abordarea sistemică și metodologiile actuale vom realiza desprinderea dimensiunilor metodologiei interdisciplinare în configurarea reperelor importanței relațiilor de reciprocitate dintre persoană, stat și drept în condițiile actuale ale crizei pandemice. Pornind de la faptul că sistemul juridic reprezintă un compartiment al sistemului social integrat, vom arăta că prin intermediul mecanismelor interdisciplinare se simplifică interconectarea sistemului dreptului la realitățile sistemului social. V. Zlătescu [8, p. 11] încă în 1995 își exprima regretul pentru faptul că știința juridică nu a făcut mai multe eforturi pentru a recepta principiile teoriei generale a sistemelor și a le adapta la specificul său, deoarece „nevoia de sistem în drept este așa de mare, încât în afara acestei idei nu se poate legifera”. „Sistemul dreptului (reprezintă) (...) un ansamblu imanent structural, având coerență organică și un echilibru dinamic, ansamblu care se prezintă ca un invariant calitativ, în funcție de care orice normă se definește prin raportare la întreg”, menționează I. Huma, în *Introducere în studiul dreptului* [9, p. 101]. Deci termenul *sistem juridic* este unul caracteristic dreptului și putem considera că acesta se bucură de maximă generalitate, fiind atribuit nu numai sistemului dreptului și sistemului legislației, ci și instituțiilor ce realizează dreptul, principiilor dreptului,

valorilor ce stau la baza sistemului juridic. Ca formă normativă socială, dreptul poartă amprenta sistemului în care este funcțional, indicând că totalitatea normelor juridice reflectă relații fundamentale, structurale, are o coerență internă care îi asigură funcționalitatea, aplicabilitatea, exprimă interdependența normelor, formează un tot integru, care nu poate fi redus la părțile sale componente ori abordate separat.

Indiferent de modul de înțelegere (fie ca subsistem al sistemului social, fie ca sistem de principii generale, fie ca sistem de valori etc.), consensul se realizează în ideea că toate sistemele sunt alcătuite dintr-un ansamblu de elemente, ordonate într-o anumită structură internă, caracterizată de un anumit grad de complexitate și urmăresc același obiectiv – asigurarea echilibrului social. În interiorul sistemului, în urma interacțiunilor între elementele componente pot apărea proprietăți noi care nu sunt caracteristice elementelor de origine și care se datorează dinamicii proceselor sociale. Astfel, unul dintre elementele sistemului poate determina, datorită interacțiunilor cu celelalte elemente, apariția unor caracteristici noi la nivel de sistem sau datorită unor modificări interioare, foarte mici, poate să se realizeze modificări pozitive și la nivel de sistem. În consecință, perspectiva integrativă a metodologiei interdisciplinare ne confirmă posibilitatea reconfigurării elementelor constituente ale sistemului, astfel încât sistemul să-și păstreze capacitatea de autoorganizare, în vederea creșterii eficacității sale. Acum, având această opinie împărtășită și de alți autori preocupați de analiza sistemului dreptului din perspectiva eficienței și depășirii entropiei, în condițiile dreptului contemporan, circumscris pe revizuirea relației *persoană-stat-drept* din ipostaza unei filosofii a drepturilor omului, se poate recunoaște prioritizarea persoanei (*homo juridicus*) și creșterea importanței reconceptualizării rolului și locului acesteia în structurarea interioară a dreptului, precum și în creșterea eficienței și eficacității practice în conții de criză și nu numai. Astfel, dimensiunea factuală de abordare va determina natura acțiunilor (faptelor), iar cea de validare va opera cu substanța normativ-valorică a persoanei (a lui *homo juridicus*).

Validarea logică a dreptului se referă la dezvoltarea dimensiunii epistemologice a dreptului, în special, prin creșterea caracterului competitiv și performant al științei juridice, ea va determina în mod obligatoriu valorificarea în practica juridică a societății, stabilind interacțiunea dintre formele de raționalitate (teoretică și practică). În consecință, dimensiunea praxiologică se va desprinde din cea epistemologică, regăsindu-se, în particular, în acțiuni ale oamenilor sau în evenimente care, în conformitate cu normele juridice, impulsionează apariția, modificarea sau stingerea rapor-

turilor juridice. Astfel, faptele juridice, în calitate de element definitoriu, constitutiv, fundamental al realității juridice, „crează, modifică sau stinge raporturi juridice” [10, p. 231].

Persoana se manifestă în cadrul social prin acțiuni, care sub egida prescripțiilor normative se solicită a fi raționale și responsabile, și își suprapune propriile valori sistemului valorilor din societate, valorilor promovate de instituții. În această conjunctură, acțiunile sunt expresie a voinței umane, de care norma de drept leagă consecințe juridice. Dacă tradițional, ne confruntăm cu situația în care creșterea vertiginoasă a reglementărilor juridice (așa-numita stare de supra-reglementare), așa încât viața individului cădea sub incidența unei mari diversități de norme juridice, a determinat mai degrabă o descreștere a gradului de responsabilitate a persoanelor, atunci în prezent asistăm la schimbarea accentului, prin care măsurile luate de state au urmărit ca prioritate creșterea gradului de conformare și responsabilizare a cetățenilor, prin limitarea chiar a unor drepturi fundamentale. La un pol aflându-se raționalitatea teoretică legiuitoare, orientată spre o cât mai mare acoperire legislativă a sferelor acțiunii umane, astfel încât să se apropie de raționalitatea practică, iar la altul – lipsa de raționalitate practică, pe fundalul unui nihilism juridic pronunțat, situația creată afectând responsabilitatea pe dimensiunea *individualitate* și pe dimensiunea *societate*.

Dimensiunea epistemică, corespunzătoare necesității validării dreptului din cele trei perspective – logic, praxiologic și axiologic –, profilate pe tendința de căutare a soluțiilor de depășire a crizei, configurează rolul activ al persoanei în fiecare dintre aceste trei perspective. Prevalează totuși dimensiunea revenirii la domenii de tip normativ ce și-au asumat, în calitate de scop major, promovarea, asigurarea și respectarea normelor și valorilor, în jurul cărora s-a organizat și construit societatea umană, dar care pentru moment se dovedesc a fi ineficiente. Urmărind să ofere o concepție globală a dreptului, dezvăluind rațiunea de a fi, temeiurile categoriilor și ale principiilor juridice, dimensiunea epistemologică a dreptului „nu apare pe deplin clară decât în lumina unității dintre realitate, cunoaștere și rațiune, unitate privită neapărat atât din punct de vedere teoretic, cât și din punct de vedere metodologic” [11, p. 6].

M. Foulcault, în *Arheologia cunoașterii* [12], relevă faptul că atât regula de drept, cât și ipoteza științifică, o operă literară, mărturiile făcute de o persoană, o lucrare de drept penal ș.a. sunt, în același timp, parte componentă a unei culturi, dar și purtători ai culturii în cauză. Toate (dreptul, știința, literatura, poezia etc.), în egală măsură, sunt rezultatul unui proces de

cunoaștere care este constituit dintr-o totalitate de instrumente (concepte, proceduri, mecanisme etc.), enunțuri și obiecte vizibile ale dreptului (procuratură, judecătoria, penitenciare, Curte Constituțională etc.). De aceea, în opinia lui M. Foulcault, cunoașterea presupune două componente de bază: un fundament teoretic justificativ (necesar pentru acceptarea și urmarea deciziilor și restricțiilor luate de state în condiții de pandemie) și o raționalitate practică complementară a enunțului și obiectului vizibil (care se manifestă în acțiuni, fapte concrete atât a reprezentanților instituțiilor de stat, cât și a persoanelor, în calitatea sa de ființe raționale și responsabile). Referitor la modul în care M. Foulcault tratează cunoașterea juridică, P. Pancela menționează că acesta oferă o metodă, o manieră de analiză a ceea ce este spus, un apel la o teorie generală a producerii produselor, „care trebuie să se contopească cu o practică revoluționară în care discursul juridic acționează, creează, funcționează, indiferent de viața mea și de moartea mea” [13].

De menționat că dimensiunea epistemică a metodologiei interdisciplinare relevă diferențele de statut ale persoanei în drept supuse cunoașterii științifice juridice în vederea conjugării acestora într-o viziune utilitară în care se întâlnește persoana ca subiect de drepturi, persoana ca subiect al cunoașterii, persoana ca ființă rațională, persoana ca creator de legi etc. Dintr-o perspectivă conjugată, se profilează două formule esențiale în care se orientează cercetarea persoanei în drept: cea a lui *homo sapiens*, dotat cu rațiune în calitate de facultate esențială care îl modelează ca personalitate, și cea a lui *homo juridicus*, înzestrat cu drepturi și libertăți, conștient de acțiunea sa și capabil de a fi responsabil. În funcție de aceste două ipostaze prioritare, diversele relații pe care le instituie (cu natura, cu alte persoane, cu instituții de stat etc.) se generalizează în relații de cunoaștere și de conștientizare a legilor, în conformitate cu acestea fiind organizată existența sa social-statală ca persoană responsabilă.

Mai mult, în această formulă în care s-a manifestat și a devenit incontestabilă nu doar acțiunea convergentă a tuturor actorilor sociali (persoană, stat, drept), ci și abordarea integrată și conjugată a situațiilor prin care trec societățile și statele astăzi, se face utilă metodologia inter-, multi- și transdisciplinară, care din cea de-a două jumătate a secolului al XX-lea a câștigat teren din ce în ce mai mult. Prin filiera sistematizării pe dimensiunea realizării cunoașterii umane, O. Hoffman [14, p. 181] identifică un șir de funcții care pot fi preluate și adaptate la dezvoltarea metodologiei interdisciplinare în știința juridică:

- se desfășoară prin mecanismele gândirii umane, ducând la o reflectare prin forme abstracte, ca-

pabile să sintetizeze elementele generale și esențiale ale unor clase de obiecte și proprietăți, determinând dezvoltarea continuă a instrumentelor conceptuale ale dreptului și relevând importanța conceptualismului juridic;

- capătă forme simbolice care concentrează marea diversitate de sensuri ce pot fi folosite pentru a denota numeroase situații existențiale; prin caracterul abstract și relativ al conceptelor (precum *dreptate*, *justiție*, *echitate*, *drepturile omului* etc.), prin instrumente tehnice care devin aplicabile și utile soluționării problemelor juridice;

- implică o dimensiune valorică (prin semnificațiile pe care le acordă relațiilor cognitive cu experiența practică etc.), care, în consecință, determină instituții juridice;

- este intențional finalizatoare, presupunând un scop pe care-l poate servi și contribuind la valorificarea și dezvoltarea instrumentelor tehnice și operaționale ale dreptului;

- are caracter istorico-concret, răspunzând unor situații concrete de viață și progresând pe măsura evoluției generale a societății, contribuind la menținerea și urmarea idealului juridic, monitorizând și gestionând procesul de implementare în practica unei organizări social-statale a ideilor precum cea a statului de drept.

Sistematizând cele expuse *supra*, vom menționa că, de fapt, în condițiile actuale cunoașterea juridică urmează să fie inclusă într-un nou format teoretico-metodologic care, prin raportare la situația specifică a problemelor juridice provocate de criza pandemică, se transformă într-o practică discursivă, adică o investigație, o cercetare ce urmărește respectarea rigorilor și standardelor de științificitate, un spațiu de manifestare a subiectului în calitate de creator de legi și purtător de drepturi și a semnificațiilor (valorice) obiectelor incluse în discursul său (sănătate publică, integritate, libertate, legalitate etc.), într-un context în care sunt necesare reconceptualizări, reevaluări, redefiniri ce se aplică și transformă dreptul printr-o totalitate de relații și contextualizări discursive (domenii științifice) ori practici non-discursive.

O altă dimensiune este cea pragmatică, care evidențiază modul în care omul, ca subiect al activității, concepe, analizează realitatea, acționează asupra ei, de care depind și soluțiile de eficiență și eficientizare care ar putea fi propuse. Fiind implicat în diversitatea relațiilor sociale, omul se întrebă asupra acțiunilor, faptelor proprii, asupra acțiunilor și faptelor persoanelor din jurul său. Prin dimensiunea rațională (relevantă de epistemologie), omul „acționează ca ființă generică și axiologică” [14, p. 182]. Raportat la triada *persoa-*

nă-stat-drept, configurație care prezumă aprecieri ale prestației umane din perspectiva conjugată a teoriei și a practicii, el înaintea în calitate de repere ale acțiunilor și aprecierilor sale două instrumente metodologice: *raționalitatea și responsabilitatea*.

Acțiunea umană, așa cum este ea tratată în literatură, desemnează orice activitate umană semnificativă față de un component structural al societății, în sensul că este determinată sau determină locul, rolul sau funcția respectivei componente în structura dreptului (dreptul la apărare (art. 26), dreptul la libera circulație (art. 27), libertatea conștiinței (art. 31), libertatea opiniei și a exprimării (art. 32), dreptul la ocrotirea sănătății (art. 36), dreptul la un mediu înconjurător sănătos (art. 37) etc. [15]) și în funcționalitatea acestuia. De aceea este necesar de a determina natura relației dintre componenta structurală și cea funcțională. Există o dogmă, adesea invocată, precum că faptele, ca rezultat al activității și al valorilor, sunt distincte din punct de vedere logic. În acest sens, profesorul D. Borțun, care menționa că în spațiul public și privat există o diferență între ceea ce gândim, spunem și ceea ce facem, afirmă că, la nivelul simțului comun, marea majoritate a oamenilor nu acordă atenție decât la ceea ce spun sau aud și neglijează aproape total modul în care spun, înțeleg, acționează. „Această eludare a modalității este bizară, dacă ne gândim că, în ordinea faptelor (a acțiunii), modalitatea, procedura, metoda, calea sunt considerate foarte importante” [16].

Oamenii fac evaluări în permanență, ei apreciază unele și aceleași lucruri în mod diferit, inclusiv rolul instituțiilor de stat, al dreptului este văzut în mod diferențiat, în anumite circumstanțe ca aliatul cetățeanului ori ca rival. Încă D. Hume [17; 18] afirma în operele sale că dorințele fundamentale (bunăstarea, dreptatea, echitatea, legalitatea etc.) sunt împărtășite de toate ființele omenești, astfel încât noi aprobăm sau dezaprobam în mod firesc aceleași lucruri. În acest context, vorbind despre aprecierea conduitei omenești, este foarte complicat de a exclude din acest areal valorile și normele, deoarece ele presupun probleme umane, raționalitate și responsabilitate, implicare, participare și solidaritate, presupun instituții de stat responsabile și deschise solicitărilor societății, precum și un sistem de drept eficient.

GENERALIZARE

Prin natura sa interdisciplinară, teoria acțiunii sociale este domeniu de interes pentru drept, pentru știința politică, pentru antropologie, psihologie, sociologie, teoria conducerii, econometria, cibernetica ș.a. La determinarea naturii acțiunilor/faptelor socio-uma-

ne participă un ansamblu de condiții care alcătuiesc contextul praxiologic și sociocultural al faptei, acesta implicând factorii dobândiți și stăpâniți de persoană prin educație și care condiționează fapta: informațiile privind contextul natural și social al desfășurării acțiunii; valorile și criteriile de valorizare acceptate de indivizi; mijloacele de ordin tehnic, cultural, uman etc.; sistemul de norme (morale, politice, juridice etc.), care reglementează și califică sub anumite aspecte activitatea indivizilor.

Teoriile referitoare la acțiunea socială, care mai sunt numite teorii ale acțiunii și raționalității (Em. Durkheim, T. Parsons, A. Touraine, V. Pareto, M. Weber ș.a.), pun în evidență relațiile dintre individ, societate/stat și drept, dezvăluind direcții de explorare a conduitei sociale a lui *homo juridicus*. „Din perspectiva structural-funcțională a lui Parsons, acțiunea socială este determinată de idei și valori dominante ale societății” [19, p. 256], acțiunea socială caracterizându-se prin câteva elemente de structură, cum ar fi: scopurile umane, situația de acțiune (condiții și mijloace, circumstanțe), orientările valorice. Dacă mijloacele și condițiile constituie latura condițională a acțiunii, atunci scopurile și normele reprezintă latura normativă a acțiunii. Modul în care este adecvat mijlocul la scopul acțiunii va defini raționalitatea acțiunii umane. Pornind de la analiza structurii acțiunii umane, se inițiază în prim-plan determinarea axiologic-normativă a acțiunilor umane: dreptul la învățătură (art. 35), libertatea creației (art. 33), dreptul la libera circulație (art. 27), dreptul de vot și dreptul de a fi ales (art. 38) etc. [15] – toate indicând marea diversitate a acțiunilor umane.

Prin urmare, vorbind despre raționalitatea acțiunii umane în condiții de pandemie, putem să vorbim și despre faptul că aceasta ar fi un instrument social integrator ce cuprinde ansamblul activităților prin care un sistem social își asigură echilibrul. La acest moment, trebuie să facem o mențiune, și anume: că nu orice acțiune umană/faptă umană este și o acțiune/faptă juridică, precum nu orice acțiune umană este o acțiune socială. M. Weber [20] afirmă că acțiunea umană devine socială numai atunci când autorul acesteia îi atribuie un sens prin raportare la orientările valorice ale spațiului social global.

Gh. Avornic optează pentru analiza faptelor juridice prin raportare la criteriul volițional și arată că acestea sunt „împrejurări prevăzute de normele juridice, în rezultatul cărora iau naștere, se modifică sau se sting drepturi și obligații ale participanților la aceste relații sociale (raporturi juridice), altfel spus, producând prin aceasta efecte juridice” [21, p. 108]. Noi vom pleda pentru formula extinsă de analiză și definire a

conceptului *faptă juridică*, inclus în extensia conceptului de *acțiune*, datorită cadrului în care urmărim determinarea unor prioritizări ale statutului persoanei implicate în relația *stat-drept*. Aceasta, în ideea aceluiași autor că acțiunile „sunt fapte juridice săvârșite în mod voluntar de subiecții de drept, care, potrivit normelor juridice, produc efecte juridice” [21, p. 108] și astfel, indiferent de forma în care se regăsesc acțiunile (cu intenție ori fără intenție), ele presupun formule de manifestare a responsabilității.

În lucrările lui M. Weber [20] identificăm o tipologie a acțiunii sociale care, conceptualizată din perspectiva pragmatică, indică terenul pe care se întâlnesc ca indispensabile cele două principii ale metodologiei interdisciplinare a dreptului: principiul raționalității (teoretice și practice) și cel al responsabilității. Cele patru tipuri de acțiuni, într-o formulă adaptată și interpretată, dezvăluie aria vastă în care se manifestă conduitele umane și, totodată, fac referință la raționamentele (în sens de motivații) acțiunilor: a) *acțiunea tradițională*, ce desemnează comportamente ale indivizilor determinate de cutumă și valori considerate evidente, conștientizate parțial de persoane, cum ar fi drepturile și libertățile fundamentale; b) *acțiunea afectivă*, determinată de instincte și emoții, formulată și luată în considerare pe diverse dimensiuni ale dreptului public și privat (relații de rudenie, legitima apărare, acțiunea în stare de afect etc.); c) *acțiunea rațională ca valoare*, realizată de indivizi în conformitate cu convingerile personale, conștientă/ori nu de anumite consecințe previzibile ale actelor sale de voință, materializate în fapte concrete (declarații false, participarea la scrutinul electoral etc.); d) *acțiunea rațională ca finalitate* reflectă comportamente ale indivizilor care-și stabilesc obiectivele și evaluează mijloacele cele mai potrivite scopului, dar mai implică și capacitatea de apreciere și anticipare a consecințelor nedorite, vicioase (acțiunile de protest, sesizarea Curții Constituționale etc.).

Dacă acțiunea rațională ca valoare apelează la etica convingerii, acțiunea rațională ca finalitate presupune o etică a responsabilității. Astfel, raționalitatea și responsabilitatea reprezintă dimensiuni sociale ale subiectului acțiunii, impuse și determinate de natura raporturilor sociale, în special de condițiile actuale ale stării de pandemie la nivel global. Ambele concepte constituie forme de manifestare a necesității de integrare a individului în colectivitate, în vederea conservării și dezvoltării relațiilor dintre persoane, dintre persoane și instituții, precum și optimizării acestora prin intermediul dreptului.

BIBLIOGRAFIE

1. Cartea Albă privind viitorul Europei. Cinci scenarii. [on-line] https://ec.europa.eu/commission/future-europe/white-paper-future-europe/white-paper-future-europe-five-scenarios_ro (vizitat la 03.11.2020).
2. Document de reflecție privind dimensiunea socială a Europei. [on-line] https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/reflection-paper-social-dimension-europe_ro.pdf (vizitat la 03.11.2020).
3. UE și Estul în 2030. [on-line] http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/2018/12/RO_Scenarii_EUEast2030_ptxt.pdf (vizitat la 03.11.2020).
4. Sikink K. Drepturi și responsabilități în timpul pandemiei de Coronavirus. [on-line] <https://www.openglobalrights.org/rights-and-responsibilities-in-the-coronavirus-pandemic/?lang=Romanian> (vizitat la 03.11.2020).
5. Recenzie lucrare. [on-line] <https://yalebooks.yale.edu/book/9780300233292/hidden-face-rights> (vizitat la 05.11.2020).
6. Weber M. Politica, o vocație și o profesie. București: Anima, 1992. 56 p.
7. Dworkin R. Drepturile la modul serios. Chișinău: ARC, 1998. 335 p.
8. Zlătescu V. Introducere în logistica formală. București: Rompit. 1995. 476 p.
9. Huma I. Introducere în studiul dreptului. Iași: Chemarea, 1993. 158 p.
10. Popa N. Teoria generală a dreptului. București: CH-Beck, 2008. 248 p.
11. Wald H. Elemente de epistemologie generală. București: Editura Științifică, 1967. 287 p.
12. Foulcault M. Arheologia cunoașterii. București: RAO, 2011. 283 p.
13. Poncela P. L'archéologie du savoir juridique. În: Archives de philosophie du droit. Tom 33. Paris: Sirey, 1988, p. 169-177.
14. Hoffman O. Știință. Tehnologie. Valori. București: Lumina Lex. 1999. 327 p.
15. Constituția Republicii Moldova.
16. Borțun D. Semiotica. Limbaj și comunicare. București: Comunicare.ro, 2001. [on-line] https://www.academia.edu/35884875/Lector_univ._dr._Dumitru_Bor%C5%A3un_SEMIOTIC%C4%82._LIMBAJ_%C5%9EI_COMUNICARE (vizitat la 12.11.2020).
17. Hume D. Eseuri politice. București: HUMANITAS. 2005. 264 p.
18. Hume D. Cercetare asupra intelectului omenesc. București: Editura Ratio et Revelatio, 2014. 272 p.
19. Bulgaru M. (coord.) Sociologia, Vol. I. Chișinău: CepUSM, 2003. 331 p.
20. Weber M. Orașul. București: Editura ALL, 2013. 229 p.
21. Avornic Gh. Tratat de teoria generală a dreptului. V. I. Chișinău: Tipografia Centrală, 2009. 440 p.